

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ

Наукове дослідження присвячене аналізу міграції кваліфікованих кадрів в Україні і пропозицій щодо оптимізації соціально-економічної профільної управлінської політики на цьому напрямку. В українському контексті зазначається міграційний відтік науковців та інших фахівців, який за кількісними та якісними показниками суттєво перевищує їх надходження. Це перешкоджає програмам вдосконалення економіки, її переходу на інноваційний рівень. Запропоновані основні важелі соціально-економічного регулювання міграції кваліфікованих кадрів, науковців в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

Ключові слова: «відтік мізків», кандидати наук, доктора наук, безробіття, соціальні реформи, висококваліфіковані кадри.

Постановка проблеми. В умовах, коли статус держави на міжнародній арені істотною мірою визначається його науково-технічним потенціалом, міграція висококваліфікованих фахівців з України чи в Україну набуває стратегічно важливе значення. Вдосконалення соціальної сфери та перехід до інноваційного розвитку економіки неможливо здійснити в умовах, коли міграційний відтік вчених і інших фахівців за кількісними та якісними (ступеня кваліфікації) показниками суттєво перевищує їх надходження.

В цьому плані ключовою науково-практичною проблемою стає питання виділення основних соціально-економічних важелів, які допоможуть регулювати еміграцію висококваліфікованих фахівців з України та імміграцію та рееміграцію фахівців в Україну з-за кордону. Тільки на основі аналізу еміграції науковців можливий пошук шляхів оптимізації відповідних соціально-економічних важелів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міграційна проблематика, яка сьогодні обговорюється у все більш широкому експертному складі міжнародного і українського рівнів, вперше привернула активну увагу вітчизняних дослідників на початку 1990-х рр. У своїй переважній більшості ці автори за своїм науковим профілем були демографами і соціологами, здатними оцінити масштаби процесів. О. Клименко, Т. Зубко [1], О.В. Ульяницька [2] проводять аналіз трудової міграції у контексті безробіття в Україні, Є.А. Пінчук [3] та В. Припотень [4] приділяють увагу інтелектуальній міграції, виявляють ступінь конкурентоспроможності українських мігрантів на світовому ринку праці. В. Довжук [5] і Г. Глушенко [6] приді-

лили увагу регіональній трудовій міграції та впливу міграційного капіталу на зовнішній ринок праці. І. Світязук, Є. Стадний [7] провели актуальне соціальне дослідження та глобальний аналіз кількості вчених, що мають науковий ступінь, які виїхали за кордон.

Але у даних наукових дослідженнях приділено недостатньо уваги проблемі «відтоку мізків» у розрізі еміграції молодих вчених та колишніх студентів які опинилися без роботи, у зв'язку з соціально-економічним станом у країні, а також соціальним реформам, які можуть зупинити потік трудових висококваліфікованих емігрантів.

Метою статті є виявлення основних соціально-економічних важелів, що регулюють еміграцію кваліфікованих кадрів, а саме науковців, та молодих фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для виявлення основних соціально-економічних важелів регулювання міграційних потоків висококваліфікованих кадрів, необхідно виявити причини, які змусили покинути людину свою Батьківщину, тривалість міграції, охоплення міграційними процесами певної категорії населення, маргінальну культуру країн донорів і реципієнтів, соціальні наслідки міграційних процесів. Основними причинами міграції є наступні:

- політичні мотиви - громадяни країни не згодні з діями влади і бажають переїхати в іншу країну, тому що на їх Батьківщині порушуються права людини;
- стихійні лиха, соціальна нестабільність, війни;
- трудова міграція, яка примушує людину шукати заробітки поза межами своєї Батьківщини;

- шлюб, укладений з громадянином іншої країни;
- переїзд до родичів, які живуть за кордоном, за їх запрошенням та ін.

Однак незалежно від причин імміграції в іншу країну кожна людина, що має працездатний вік, потребує працевлаштування.

З України на заробітки в країни СНД емігрують переважно представники робітничих професій: шахтарі, будівельники, працівники сільського господарства, водії транспортних коштів, а в країни дальнього зарубіжжя висококваліфіковані фахівці, серед яких переважають науковці, програмісти, перекладачі. Так, за роки економічних реформ з України виїхало за кордон 4 тисячі докторів наук [5, с. 37]. Закордонні роботодавці використовують висококваліфікованих спеціалістів з України, їх величезний потенціал. На заробітки в далеке зарубіжжя з України виїхало велика кількість моряків, льотчиків, які останнім часом не затребувані у власній країні. Найчастіше за кордон виїжджає молодь, яка має вищу освіту і розраховує знайти роботу в сфері послуг.

Серед груп населення з урахуванням освіти найбільш схильною до міжнародної міграції є особи із середнім професійним освітою – 30%, з вищою – 22,5%, з середньою спеціальною – 18,4%, з середнім – 14%, з неповною середньою освітою – 7,4% [1, с. 68].

З кожним роком зростають масштаби міграції. За оцінкою ООН, світова чисельність емігрантів в інших країни в 2010 р. склала 214млн осіб [2, с. 170], що в три рази більше порівняно з 1960 р. Активізуються переїзди населення у зв'язку з навчанням, тривалим командировками і контрактами, зміною місця проживання. В даний час значну роль набула трудова міграція, міграція висококваліфікованих кадрів. Населення емігрує з метою пошуку роботи, так як немає можливості працевлаштування на колишньому місці проживання.

В Україні однією з головних соціально-економічних проблем є безробіття, особливо це стосується колишніх студентів, які не можуть працевлаштуватися після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації (табл.1).

Т а б л и ц я 1

Безробітне населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2010-2014рр.

Рік	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього тис. осіб	За причинами незайнятості, відсотків						
		Вивільнені з економічних причин	Звільнені за власним бажанням	Демобілізовані з військової строкової служби	Не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації	Звільнені за станом здоров'я, через оформлення пенсії за віком, інвалідністю	Звільнені у зв'язку із закінченням строку контракту	Інші причини безробіття
2010	1713,9	39,9	29,6	1,3	15,7	0,9	10,0	3,2
2011	1661,9	34,6	32,6	1,2	18,3	0,9	9,2	3,2
2012	1589,9	32,3	36,5	1,4	17,0	1,5	8,4	2,9
2013	1510,4	30,3	38,4	1,0	17,0	1,2	8,1	4,0
2014	1847,6	31,6	36,4	0,3	17,3	1,4	7,8	5,2

Джерело: узагальнено автором за даними Державної служби статистики України[8]

Кількість колишніх студентів, що закінчили ВНЗ і виїхали за кордон з переважно збільшується і надалі вона буде зростати, адже молодих висококваліфікованих фахівців не часто беруть на роботодавці. Також велика кількість осіб, що були звільнені з економічних причин, це пов'язано

з тим, що їх дохід зменшився і роботодавці не в змозі тримати великий штат працівників.

Що стосується висококваліфікованих вчених, які емігрують з України, то головні мотиви міграції науковців – вищий рівень зарплати в країнах-реципієнтах і мо-

жливість розвиватися, адже у розвинених країнах фінансування освітньої сфери зна-

ходиться у пріоритеті. Кількість кандидатів наук зображено на рис.1.

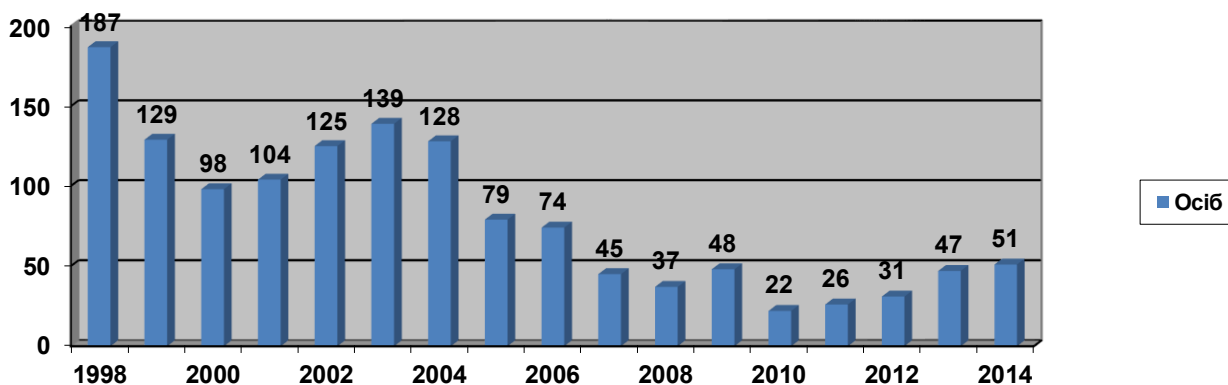

Рис. 1. Кандидати наук, які виїхали за кордон

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної Служби статистики України [8]

Основний потік кандидатів наук спрямований у розвинуті і промислові країни світу, наприклад Сполученим Штатам Америки віддають перевагу 25,9% науков-

ців з причини високого фінансування освіти. Росію обрали 21,8%, в основному, із-за відсутності мовного бар'єру (рис.2).

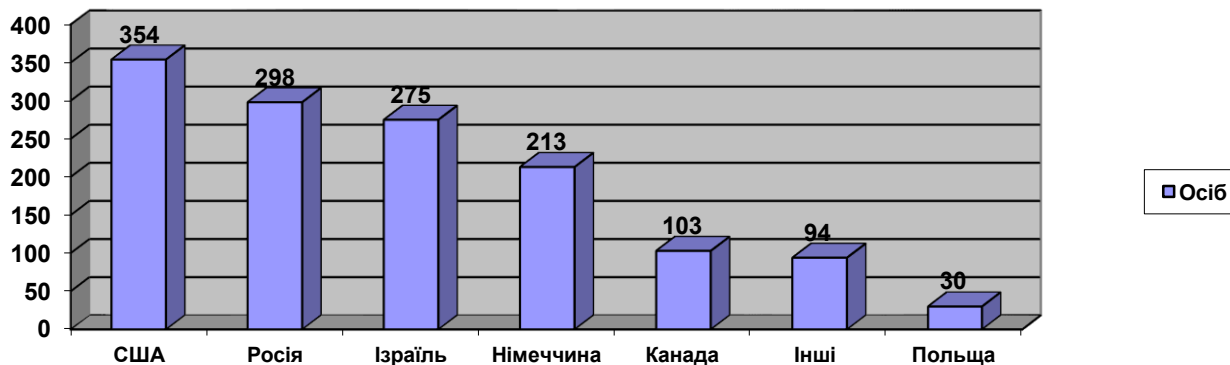

Рис. 2. Чисельність кандидатів наук, які виїхали за кордон (1998-2014рр.)

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної Служби статистики України [8]

На сьогодні Україна втратила значну кількість власного науково-технічного ресурсу, а криза останніх років та проведення АТО і сьогодні не дозволяє зупинити руйнівні процеси відтоку кадрів з наукової сфери та підвищення їх якості. Основними джерелами фінансування науково-дослідних розробок в Україні є кошти державного бюджету та кошти замовників, які є дуже незначними в порівнянні з потребами, тому недофінансування науки мо-

жна назвати як одну з головних причин занепаду української науки.

Найбільш складним періодом для вітчизняного наукового потенціалу став період 1996–1999 рр. коли з України виїхали на постійне місце проживання 277 докторів наук (в т.ч. 40% у технічній галузі) (рис.3), які працювали у перспективних напрямках математичного аналізу, фізики твердого тіла, фізики напівпровідників, будівельної механіки, механіки твердого тіла, хірургії [3, с. 16].

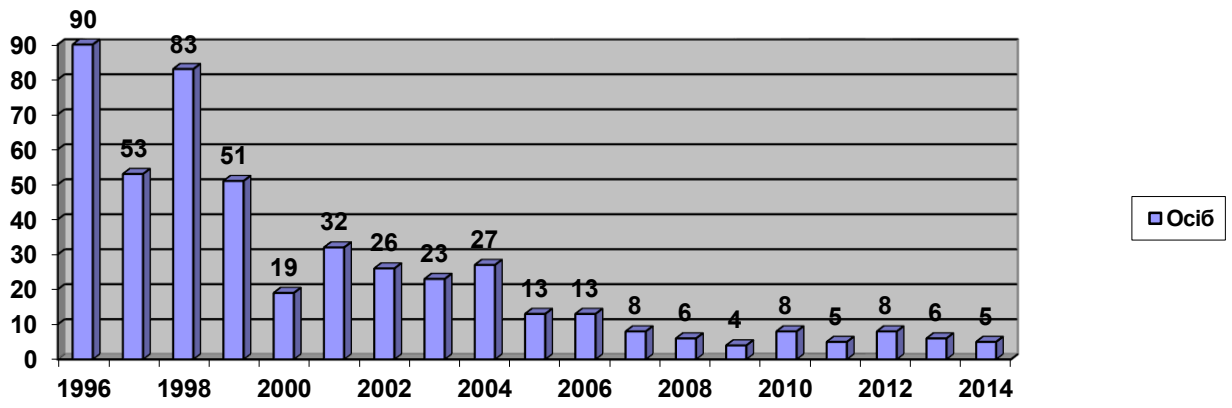

Рис. 3. Доктори наук, які вихали за кордон

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної Служби статистики України [8]

В 2012-2014 рр. знову активізувався процес виїзду докторів наук віком до 40 років, що може викликати більшу хвилю виїзду науковців інших вікових категорій. Негативним є факт, що виїжджають ті вчені, які можуть запропонувати нові знання.

В такому разі, країна не просто втрачає талановиті кадри, які працюють на світовому рівні, але потрапляє у більшу науково-технологічну залежність від зовнішнього світу. Країни в які емігрують доктори наук зображені на рис. 4.

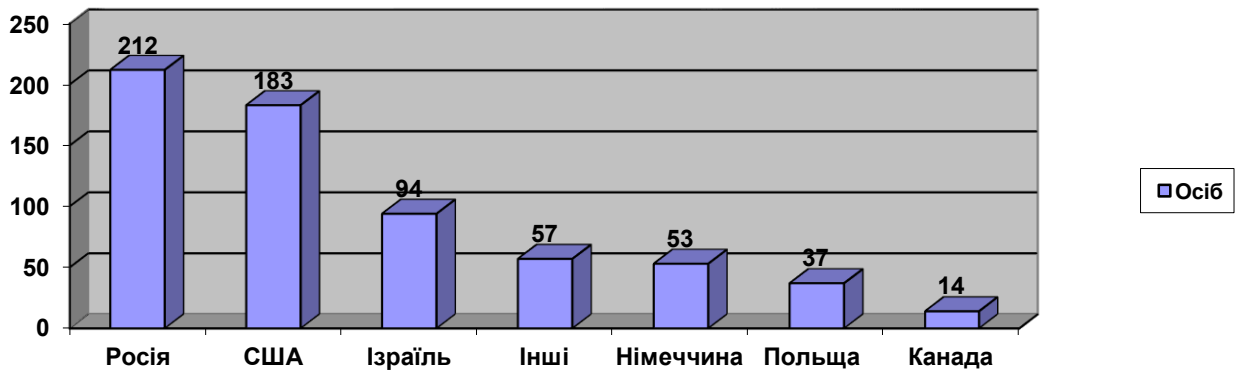

Рис. 4. Чисельність докторів наук, які виїхали за кордон (1998-2014рр.)

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної Служби статистики України [8]

Що стосується сучасної тенденції «циркуляції мозків», що більшість науковців повертаються на батьківщину з новими знаннями - статистика вперто підтверджує, що більшість учених хоче залишитися в приймаючій країні [6, с.182].

На сучасному етапі розвитку України явно позначилася гостра проблема, яку можна визначити як невідповідність рівня державного управління розвитком сектора інтелектуальної праці і підвищенням якості життя зайнятих в ньому фахівців, що спричинює значний відтік висококваліфікованих кадрів з наукової сфери. Не менш гострою залишається проблема матеріально-технічного забезпечення науково-

дослідної діяльності, яка вимагає значних фінансових ресурсів на оновлення техніки, обладнання [4, с. 15], тому заходи, які забезпечують формування інтелектуального капіталу та здатні призупинити процес відтоку з країни його носіїв, повинні бути багатоплановими. На основі проведеного аналізу можна виділити основні соціально-економічні важелі регулювання проблеми міграції висококваліфікованих кадрів (рис.5). Всі реформи необхідно проводити комплексно в останні роки, адже у країні масово усвідомили, що тільки за рахунок інноваційної діяльності можливий подальший розвиток та досягнення конкурентоспроможності країни.

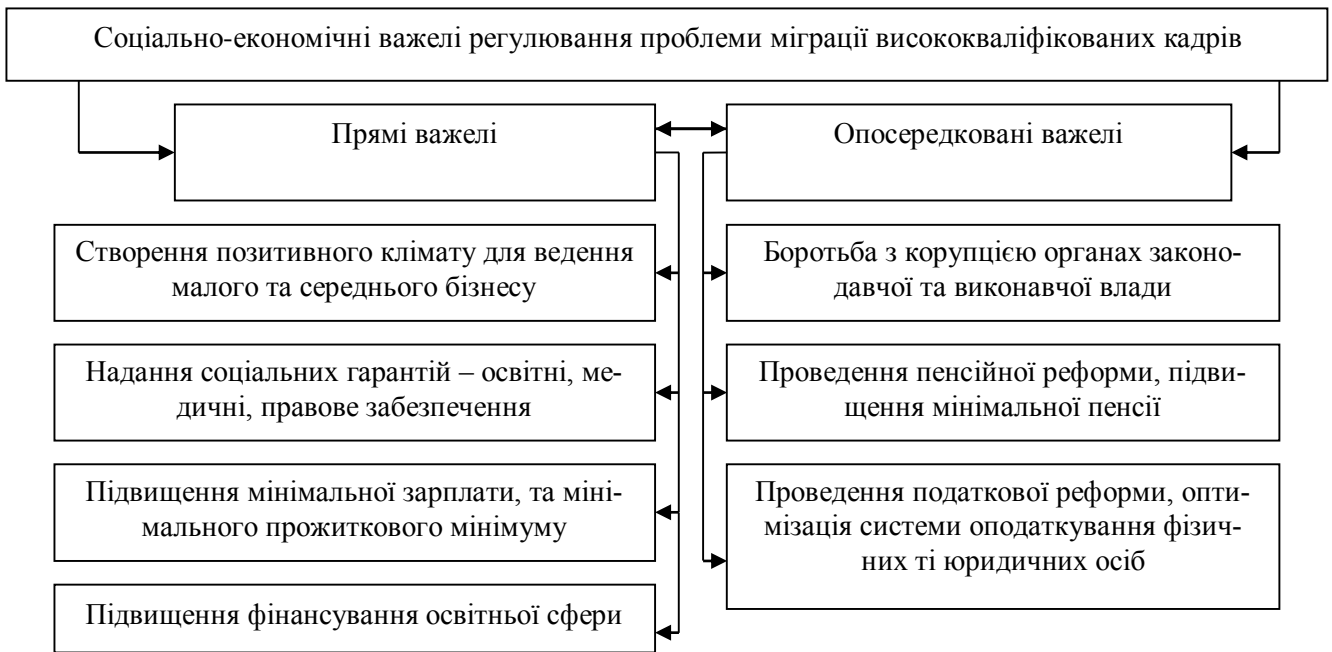

Рис 5. Соціально-економічні важелі регулювання проблеми міграції висококваліфікованих кадрів

Джерело: розроблено автором

Виникає необхідність модернізації всього соціально-економічного механізму, зупинення відтоку кадрів з наукової сфери.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зараз основну масу кваліфікованих емігрантів з України становить молоді люди з вищою освітою, молоді науковці. Причини очевидні: низька заробітна плата, відсутність перспектив і можливостей займатися науковою діяльністю. Як правило, виїжджають найбільш талановиті, серйозна ситуація склалася в прикладних областях: найкращі фахівці йдуть в іноземні компанії, часто з перспективою працевлаштування за кордоном. В основному, українські «мізки» їдуть працювати туди, де краще умови, в якості активних «країн-імпортерів» українських талантів традиційно виступають США, Росія, Ізраїль, Західна Європа. Тому важливим фактором вирішення проблеми від'їзду висококваліфікованих кадрів є виділення основних соціально-економічних важелів регулювання проблеми міграції висококваліфікованих кадрів, проведення реформ стане каталізатором до створення робочих місць для молоді, науковців, що, в свою чергу, призведе до збільшення людського капіталу, рееміграції кваліфікованих кадрів та використання інновації в економіці країни.

Література

1. Клименко О. Моделирование та дослідження динаміки еміграції трудових ресурсів / О. Клименко, Т. Зубко // Банківська справа. – 2009. - № 2. - С. 67 – 70.
2. Ульяницька О.В. Проблеми безробіття і трудова міграція українців / О.В. Ульяницька // Актуальні проблеми економіки. – 2005. - №8. - С. 167 – 172.
3. Пінчук Є.А. Загроза перетворення на глобальну інтелектуальну периферію: пошук стратегій подолання / Є.А. Пінчук // Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2010. – №98. – С. 15–18.
4. Припотень В. Конкуренентоспроможність робочої сили України на зовнішньому ринку / В. Припотень // Вісник КНТЕУ. – 2009. – №6. – С. 13–21.
5. Довжук В. Актуальне регіональне дослідження трудової міграції / В. Довжук // Україна: аспекти праці. - 2005. - № 3. – С. 37 – 39.
6. Глущенко Г. Воздействие миграции квалифицированных работников на мировое экономическое развитие / Г. Глущенко // Общество и экономика. – 2005. - №3. - С. 174 – 207.
7. Світящук І. Академічна міграція [Електронний ресурс] / І. Світящук,

Є.Стадний // Центр дослідження суспільства – Режим доступу до ресурсу: http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/050/original/AcademicMigration_CSR.pdf?1404815631.

8. Державна служба статистика України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References

1. *Klymenko O., Zubko T.* (2009). Modelyuvannya ta doslidzhennya dynamiky emigraciyi trudovykh resursiv. *Bankivs`ka sprava*, 2, 67 – 70.

2. *Ul`yanyczka O.V.* (2005). Problemy bezrobittya i trudova migraciya ukrayinciv Aktual`ni problemy ekonomiky, 8, 167 – 172.

3. *Pinchuk Y.A.* (2010). Zagroza peretvorennya na global`nu intelektualnu peryferiyu: poshuk strategij podolannya. *Visnyk*

Kyyivskogo Nacional`nogo universytetu im. Tarasa Shevchenka, 98, 15–18.

4. *Prypoten` V.* (2009). Konkurentospromozhnist` robochoyi syly Ukrayiny na zovnishn`omu rynku. *Visnyk KNTEU*, 6, 13–21.

5. *Dovzhuk V.* (2005). Aktual`ne regional`ne doslidzhennya trudovoyi migraciyi. *Ukrayina: aspekty` praci*, 3, 37 – 39.

6. *Glushhenko G.* (2005). Vozdeystvye mygracyu kvalyfytsirovannykh robotnykov na myrovoye ekonomycheskoye razvytye. *Obshhestvo y ekonomyka*, 3, 174 – 207.

7. *Svityashhuk I., Stadnyj Y.* (2015) *Akademichna migraciya. Centr doslidzhennya suspil`stva.* Retrieved from http://www.cedos.org.ua/system/attachments/files/000/000/050/original/AcademicMigration_CSR.pdf?1404815631.

8. *Derzhavna sluzhba statystyka Ukrayiny.* Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Никонова Д. А.

Основные социально-экономические рычаги регулирования проблемы миграции высококвалифицированных кадров

Научное исследование посвящено анализу миграции квалифицированных кадров в Украине и предложений по оптимизации социально-экономической профильной управленческой политики на этом направлении. В украинском контексте отмечается миграционный отток ученых и других специалистов, который по количественным и качественным показателям существенно превышает их поступление. Это препятствует программам модернизации экономики, их перехода на инновационный уровень. Предложены основные рычаги социально-экономического регулирования миграции квалифицированных кадров, ученых в Украине с учетом международного опыта.

Ключевые слова: «Утечка мозгов», кандидаты наук, доктора наук, безработица, социальные реформы, высококвалифицированные кадры.

Nikonova D.

The main socio-economic regulation levers of migration of highly qualified personnel

Scientific research is devoted to the analysis of high-skilled migration in Ukraine and proposals for optimization of socio-economic profile of managerial policy in this area. In the Ukrainian context notes migration outflow of scientists and other experts, on quantitative and qualitative indicators significantly exceeds their supply. This prevents the programs of modernization of economy, transition to innovative level. Proposed key measures of socio-economic regulation of high-skilled migration, scholars in Ukraine with the international experience.

Keywords: brain drain, PhDs, unemployment, social reforms, highly qualified personnel.

Рецензент: Заблодська І. В. – доктор економічних наук, професор, Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України, м. Київ, Україна.

Reviewer: Zablodskaya I. – Professor, Ph.D. of Economics, Director of the Institute of economic and legal research Lugansk branch National academy sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

e-mail: zablodin@yandex.ru

*Стаття подана
07.12.2015 р.*

